

עדכן אסטרטגי

מרכז יפה
למחקרים אסטרטגיים
אוניברסיטת תל-אביב

דצמבר 2004

כרך 7, גיליון 3

בלימת האיום הגרעיני של איראן – האופציה הצבאית

אפרים קם

משמעות ההסכם בין איראן לממשלות האירופיות

בשלב זה המשבר בסוגייה הגרעינית האיראנית נדחה, לפחות באורח זמני. לקראת נובמבר 2004 הועמדה איראן בפני לחץ אירופי כבד, שגובה על-ידי איום להעביר את העניין למועצת הביטחון, כדי שזו תיזדרש להחליט אם להטיל סנקציות על איראן בשל הפרת התחייבויותיה במסגרת האמנה למניעת תפוצת נשק גרעיני. תחת לחץ זה, נאלצה איראן לחזור בה מהחלטתה הפומבית ממאי 2004 להמשיך בפעילותה להעשרת אורניום, לאחר שכבר התחייבה קודם לממשלות האירופיות להשעות פעילות זו.

תוצאת השינוי בעמדה האיראנית הייתה חתימת הסכם חדש, ב-14 בנובמבר 2004, בין איראן למדינות האירופיות, לפיו התחייבה איראן שוב להמשיך בהשעיית כל הפעולות הקשורות בהעשרת אורניום ובהפרדת פלוטוניום. לפי ההסכם שנחתם, ההשעיה תהיה בתוקף כל עוד יימשכו השיחות בין הממשלות האירופיות לאיראן, שיחלו באמצע דצמבר 2004, על הסכם נוסף לטווח ארוך. ההסכם ארוך הטווח אמור להבטיח, שתוכנית הגרעין האיראנית תהיה לצרכי שלום בלבד, וכן הוא יכלול סיכומים בנושאי גרעין ושיתוף-פעולה טכנולוגי וכלכלי, וכן בסוגיות ביטחוניות.

להסכם שנחתם יש משמעות חשובה, לפחות לטווח הקצר. הוא מלמד כי איראן רגישה ללחץ בינלאומי המופעל עליה, במיוחד כאשר היא נתקלת בחזית מלוכדת מולה, וכי חשוב לה שלא להיקלע לבידוד מדיני ולהטלת סנקציות כלכליות עליה. יתר על כן, השעיית פעילותה הגרעינית החשודה של איראן, אפילו לכמה חודשים, עשויה להביא לדחייה נוספת בחתירתה להשגת נשק גרעיני.

אלא שצריך להביא בחשבון, כי ההשעיה תהיה זמנית בלבד, וכי במוקדם או במאוחר

בגיליון זה:

– הנסיגה החד צדדית –
טעות ביטחונית בקנה מידה
היסטורי
יעקב עמידור

■
השלכות כלכליות של תוכנית
ההינתקות
אמרי טוב

■
מניעת תפוצת נשק ביולוגי –
אמנות, משטרי ספקים ופיקוח על
הייצוא: תמונת מצב והמלצות
לישראל
דוד פרידמן

■
תעשיית הביטחון הישראלית במאה
ה-21: אתגרים והזדמנויות
שרון שדה

דבר המערכת

תום עידן ערפאת בפוליטיקה הפלסטינית פותח הזדמנויות חדשות לחידוש תהליך השלום הישראלי-פלסטיני, זאת הדעה המקובלת. אולם, הסתלקותו של ערפאת מהזירה במחצית נובמבר 2004 הותירה את הפלסטינים ואת האזור כולו בחוסר וודאות רב. אי לכך, כל הערכה באשר להתפתחויות עתידיות אפשריות נשענת על בסיס צר מאוד. נכון הוא שמינוי היורשים לשלושת התפקידים הרשמיים בהם החזיק ערפאת - ראש הרשות הפלסטינית, ראש אש"ף וראש ארגון הפת"ח - התבצע באופן מסודר וכן שהבחירות לנשיאות הרשות נקבעו לראשית 2005. אבל המוסדות הפוליטיים של הפלסטינים וכללי המשחק החוקתיים לא הועמדו עדיין למבחן. למעשה, אין זה ברור עדיין אם כללים אלה יהיו רלוונטיים בכלל או שמא יוכרעו העניינים העומדים על הפרק במסגרת מאבק שמחוצה להם, בין בעלי בסיסי כוח עצמאיים או אולי גרוע מכך, לא יוכרעו כלל.

אי הוודאות הגדולה ביותר נותרה באשר לרצונם ו/או יכולתם של יורשי ערפאת ליזום וליישם שינויים במערכות הממשל ובמדיניות שהוא הנהיג - ההיגיון של מבנה כוחות הביטחון הפלסטינים, החרמת נשק המצוי בידי מי שאינם מורשים לכך, עצירת ההסתה בתקשורת ובמערכת החינוך - ושהוא לא רצה ו/או לא יכול היה לבצע בעת שהחזיק ברסן השלטון. ישראל מעוניינת, ללא ספק, בהנהגה שמחויבת לפעול להפסקת האלימות וחידוש המשא ומתן אבל קיים ספק רב באשר לתרומתם האפשרית של ישראל או גורמים אחרים לביסוסה וחיוזוקה של הנהגה כזאת. מצד אחד פעולות שיראו כמתגמלות את אלה מהפלסטינים שתומכים בדרך מתונה יותר, עלולות להחליש את מעמדם ואת הלגיטימיות שלהם במאבק מול אלה הרואים עצמם מחויבים להמשך האינתיפאדה בארבע השנים האחרונות. מהצד האחר, אלה מבין הפלסטינים

התומכים ברפורמות והפסקת האלימות נתפשים ממילא כמשתפי פעולה עם ישראל, וכל מעשה מצידה במטרה לחזקם יתואר כהתערבות לטובת "עושי דברה" ויחליש את מעמדם עוד יותר. הדילמה הזאת עשויה לחזק את ממשלת ישראל להימנע מהתערבות כלשהיא בנעשה ברשות ולהמשיך בחתירתה להשלמת ההינתקות החד צדדית מעזה תוך ניסיון לאתר ולנצל כל הזדמנות לתיאום עם ההנהגה הפלסטינית החדשה ועם שחקנים אחרים באזור ובזירה הבינלאומית.

עדכן אסטרטגי

דצמבר 2004

כרך 7, גיליון 3

עורך ראשי:
שי פלדמן

מנהל המערכת:
משה גרונדמן

עיצוב גרפי:
מיכל סמו

עדכן אסטרטגי יוצא לאור על-ידי

מרכז יפה למחקרים אסטרטגיים, אוניברסיטת תל אביב, רמת אביב, תל אביב 69978

טל' 03-6409926 פקס' 03-6422404 E-mail: jcss2@post.tau.ac.il

עדכן אסטרטגי מתפרסם בעברית ובאנגלית

ותוכנו המלא מוצג באתר האינטרנט של המרכז.

כתובת האתר: <http://www.tau.ac.il/jcss/>

© כל הזכויות שמורות ISSN 0793-8950

הרבעון **עדכן אסטרטגי** מיועד להעשיר ולהפרות את הדיון הציבורי בנושאים העומדים, או אמורים לעמוד, על סדר היום הביטחוני של ישראל והמזרח-התיכון.

המאמרים המופיעים בעדכן נכתבים על-ידי חוקרי המרכז ואורחיו. המאמרים מאופיינים בהיותם מכווני מדיניות. הדעות המובעות בהם הן של המחבר לבדו.

בלימת האיום הגרעיני של איראן (המשך מעמ' 1)

הוא מתמקד כיום במהלך מדיני לבלימת תוכנית הגרעין האיראנית, אולם אין הוא פוסל גם אופציות אחרות. הממשל גם לא הסתיר כי קיים תרגילים צבאיים ומשחקי מלחמה הקשורים לפעולה צבאית באיראן. גם לאחר השגת הסכם נובמבר 2004, הבהירו ראשי הממשל האמריקני כי אינם רואים בו משום שינוי אסטרטגי בגישת איראן, והודיעו כי זו האיצה את פעילות העשרת האורניום טרם חתימת ההסכם והיא עוסקת בפיתוח ראשי-קרב גרעיניים.

האופציה הצבאית עשויה להישקל גם בישראל. ההתבטאויות בישראל בעניין זה מפורשות יותר מאלה שבארצות-הברית. ראשי המדינה וראשי מערכת הביטחון בישראל הודיעו בחודשים האחרונים שהם ממתניים לתוצאות הלחץ הבינלאומי המופעל על איראן, אך אם אלה לא יהיו מספיקות תצטרך ישראל לסמוך על עצמה ולנקוט צעדים להגנתה.

מאמר זה מבקש לבחון את מערכת הסיכויים והסיכונים הקשורים בפעולה צבאית של ישראל נגד אתרי הגרעין באיראן, ואת השיקולים הצריכים להנחות את ישראל בעניין זה.

נשק גרעיני בידי איראן – המשמעות עבור ישראל

מתחילת שנות התשעים תופסים מנהיגי ישראל את האיום האיראני ברמה גבוהה של חומרה. חומרה זו נובעת מגישתו הקיצונית העוינת של המשטר האיראני כלפי ישראל, ממעורבותה הגוברת והולכת של איראן בטרור נגד ישראל, אך בעיקר מחתירתה הברורה והמתקדמת להשגת נשק גרעיני. מנהיגים ישראלים רבים רואים באיום האיראני את האיום האסטרטגי

חזרתה לנשק גרעיני. אם הנחה זו תתברר כנכונה, עלול המשבר בסוגיה הגרעינית האיראנית להגיע שוב לצומת דרכים בעתיד הלא רחוק. סביר להניח כי כל עוד יאושר כי איראן משעה את פעילותה הגרעינית החשודה, לא יהיה מקום להעברת הנושא למועצת הביטחון, וודאי לא לנקיטת סנקציות או צעדים צבאיים נגדה. אולם אם יתברר כי איראן חוזרת להעשרת אורניום, בגלוי או בחשאי, תעלה מחדש דרישת ארצות-הברית להעביר את העניין לטיפול

ראשי המדינה וראשי מערכת הביטחון בישראל הודיעו שהם ממתניים לתוצאות הלחץ המופעל על איראן. אם אלה לא יספיקו תצטרך ישראל לסמוך על עצמה ולנקוט צעדים להגנתה

מועצת הביטחון, במגמה להטיל סנקציות על איראן. סיכויי מהלך כזה, אם תגיע שעתו, אינם ברורים. אמנם הממשלות האירופיות איימו, כי אם איראן לא תסכים להשעיה, הן יתמכו בהעברת העניין למועצת הביטחון, אולם גם אם יקרה הדבר, לא מובטח רוב במועצה להטלת סנקציות על איראן.

בנסיבות של כישלון הלחץ המדיני עשויה ארצות-הברית לשקול קונקרטית את האפשרות לנקוט מהלך צבאי לעצירת תוכנית הגרעין של איראן. ואכן הממשל האמריקני רומז לכיוון זה. ראשי הממשל הודיעו בחודשים האחרונים כי הוא מחויב למניעת השגת נשק גרעיני בידי איראן, וכי

איראן תחזור לפעילותה בתחומי העשרת אורניום ו/או ייצור פלוטוניום. להנחה זו כמה סיבות:

■ ההסכם משדר זמניות. מדובר בו על השעיית הפעילות, לא על סיומה. איראן מציגה במפורש את הסכמתה להשעיה כנובעת מתוך רצונה הטוב, לא מתוך התחייבות משפטית, או עקב מחויבותה במסגרת האמנה למניעת תפוצת נשק גרעיני. איראן גם רומזת, כי בפועל ההשעיה תמשך כשישה חודשים.

■ אמנם ההסכם אינו מגביל במפורש את משך ההשעיה, אולם הוא קובע כי זו תהיה קשורה במשך השיחות שיפתחו בין איראן לממשלות האירופיות להשגת ההסדר ארוך הטווח. בשיחות אלה צפויות לעלות סוגיות, שיהיה קושי להשיג הסכמה לגביהן – כגון אספקת כור מחקר מים קלים ודלק גרעיני לאיראן. פרוש הדבר, כי אם שיחות אלה ייקלעו למבוי סתום או ייפסקו – תראה איראן עצמה רשאית לחדש את הפעילות הגרעינית שהושעתה.

■ איראן כבר התחייבה לממשלות האירופיות, באוקטובר 2003, להשעות את פעילותה הגרעינית. אולם כעבור כחצי שנה היא הודיעה, כי היא מחדשת את הפעילות, משום שהממשלות האירופיות לא עמדו בהבטחתן לספק לה טכנולוגיה גרעינית ולהוריד את הסוגיה הגרעינית האיראנית מסדר-היום של הסוכנות הבינלאומית לאנרגיה אטומית.

מותר אפוא לחשוד, כי הסכם ההשעיה החדש הינו צעד טקטי מצידה של איראן, במגמה לדחות את הלחץ הכבד עליה ולתקוע טריז בין הממשלות האירופיות לממשל האמריקאי בסוגיה זו, וכי אינו משקף החלטה אסטרטגית שלה להפסיק את

החמור ביותר על ישראל, ויש בהם התופסים אותו כאיום העלול לסכן בעתיד את קיומה. בשורש תפיסה זו מצוי בעיקר החשש מפני הצירוף – העלול להתממש בעתיד הקרוב – בין המשטר הפונדמנטליסטי בטהראן, הקורא במפורש לחיסול מדינת ישראל, לבין הימצאות נשק גרעיני בידי, העלולה להניעו לנסות ולממש בפועל את גישתו כלפי ישראל. אין צורך להקל ראש במשמעות החמורה מבחינתה של ישראל שתהיה להשגת נשק גרעיני על-ידי איראן. במקרה זה ייווצר מצב חדש שלראשונה מאז קום המדינה תהיה בידי מדינת אויב היכולת לפגוע בה פגיעה אנושה. אולם מותר להטיל ספק אם המשטר האיראני ישתמש בפועל ביכולת הגרעינית נגד ישראל, למרות גישתו הבסיסית השוללת את קיומה. שלוש סיבות עשויות לקזז מחומרת האיום הזה.

הסיבה **האחת** נוגעת למניעה של איראן. ככל שניתן לשפוט, המניע הבסיסי של איראן לחתור לנשק גרעיני הוא הגנתי-הרתעתי. מלכתחילה החליטה איראן לפתח יכולת גרעינית צבאית, ככל הנראה כמשקל נגד ליכולותיה של עיראק בתחום הנשק להשמדת המונים, ובייחוד על רקע המכה הקשה שספגה איראן במלחמתה עם עיראק. מאוחר יותר, במקביל להיחלשות עיראק מאז מלחמת המפרץ, הונעה חתירתו של המשטר האיראני לנשק גרעיני מהצורך הגובר בעיניו להרתיע את ארצות-הברית, ובמידה פחותה את ישראל, מלהפעיל נגדו את יכולותיהן האסטרטגיות. בינתיים אין סיבה להניח שחל שינוי בדומיננטיות של השיקול ההגנתי-הרתעתי בעיני איראן. המשטר האסלאמי האיראני – בשונה ממשטרו של סדאם חוסיין – לא גילה עד כה נטייה למהלכים הרפתקניים והרי

סיכונים. אמנם אין לשלול את האפשרות, שאם וכאשר תשיג איראן נשק גרעיני עלולה מערכת שיקוליה להשתנות, ותעלה בעיניה חשיבותו של השיקול ההתקפי נגד ישראל. אולם מותר להניח, שבדומה למדינות האחרות שהשיגו נשק גרעיני, ייתפס נשק זה בעיניה כקלף האחרון, שמותר וצריך להשתמש בו רק במצב של סכנה אסטרטגית קיצונית ומקידית. ישראל אינה נתפסת כנראה בעיני האיראנים כמדינה המסכנת אותם במידה כזאת, ושאיתם לחיסול ישראל אינה אינטרס עליון המצדיק שימוש בנשק גרעיני לשם מימוש.

הסיבה **השנייה** היא ההרתעה האמריקנית. לאיראן ברורים יחסי הכוחות בינה לבין ארצות-הברית, והתרחיש האחרון שתוצאה בו הוא עימות צבאי ביניהן. לאיראן גם ברור מצב הקשרים האסטרטגיים בין ארצות-הברית לישראל וידועה לה מחויבותו של הממשל האמריקני לקיומה ולביטחונה של ישראל. איראן חייבת אפוא להניח שהתקפה גרעינית מצידה על ישראל תוביל לתגובה אמריקנית קשה מאוד נגדה – בייחוד אם הממשל האמריקני יבהיר זאת מראש. גם לישראל – הנתפסת בעיני איראן כמעצמה אזורית חזקה בעלת מאגר גרעיני גדול – יש כושר הרתעה מסוים כלפי איראן. ליכולתה של ישראל ליירט טיל גרעיני באמצעות מערכת ה"חץ" ולהגיב במכת נגד על ניסיון להתקפה גרעינית איראנית, עשוי להיות משקל לא מבוטל בעיני האיראנים, וייתכן ששיקול זה יוביל בסופו של דבר למאזן אימה ולהרתעה גרעינית הדדית.

הסיבה **השלישית** נוגעת לטווח הארוך. איראן עוברת בעשור האחרון תמורה פנימית משמעותית, הנובעת מדרישה נרחבת, בעיקר בקרב הדור הצעיר, להרחבת החופש האישי

והחופש הפוליטי במדינה. תמורה זו מתפתחת בקצב איטי, שיש בו עליות ומורדות, כשדווקא בשנתיים האחרונות הסתמנה נסיגה בכוחם של המצדדים בשינוי. ואולם הדרישה לשינוי היא אמיתית ונובעת מלמטה, ולכן יש בסיס להערכה, כי בסופו של דבר – בלוח זמנים שאי-אפשר להעריכו – יתפתח באיראן משטר מתון יותר, שגם יהיה מוכן להידברות משמעותית עם ארצות-הברית, ואולי גם עם ישראל. אם יקרה הדבר, גם אם יהיה בידי איראן נשק גרעיני, תהיה לו משמעות חמורה פחות ומאיימת פחות.

גם אם הנחות אלה יתבררו כנכונות – והדבר עדיין טעון הוכחה – ואיראן אכן לא תנסה להשתמש בנשק גרעיני נגד ישראל או נגד מדינות אחרות, עדיין יש משמעות מדאיגות אחרות להשגת יכולת גרעינית על-ידי איראן. ראשית, איראן בעלת נשק גרעיני עלולה להתנהג ביתר אגרסיביות כלפי מדינות שונות, ובהן ישראל, מתוך תחושת הביטחון שתעניק לה המטרייה הגרעינית. אשר לישראל, אגרסיביות זו עלולה להתבטא, לדוגמה, בהפעלת מערך הרקטות של "חזבאללה" נגד צפון ישראל, אם וכאשר תראה איראן צורך בכך. שנית, יכולת גרעינית תחזק את מעמדה של איראן כעמוד התווך של הגורמים הרדיקליים במרחב ומעבר לו. היא גם עלולה להניע משטרים מתונים במרחב להתאים יותר את מדיניותם לזו של איראן. חיזוק הגורמים הרדיקליים עלול לפגוע במערכת יחסי השלום שישראל חותרת לבנות עם העולם הערבי. ושלישית, הימצאות נשק גרעיני באיראן עלולה לדרבן מדינות אחרות באזור – לדוגמה, מצרים, סוריה או סעודיה – לנסות לפתח נשק גרעיני משלהן, ובכך להאיץ את מרוץ

החימוש הגרעיני באזור. איראן עצמה עלולה להיות גורם מפיץ של טכנולוגיה ושל חומרים גרעיניים למדינות אחרות.

משמעות הדברים היא, שהשגת נשק גרעיני בידי איראן תיצור מצב חסר תקדים מבחינת יכולתה של איראן לפגוע בישראל. היא גם עלולה להחמיר כמה מבעיות הביטחון של ישראל, מבחינת מורכבותן והיכולת לטפל בהן ומבחינת העלייה באי-הוודאות שעמה יהיה על ישראל להתמודד. ואולם אין הכרח שהחמרת האיום האיראני תגיע לרמה של איום קיומי על ישראל, וכבר נאמר כי יש כמה סיבות חשובות – אם כי הן טעונות עדיין הוכחה במבחן הזמן – שאיראן לא תנסה להפעיל נשק כזה נגד ישראל.

שיקולים בתקיפת מתקני הגרעין

תקיפת הכור הגרעיני של עיראק בידי ישראל בשנת 1981 הייתה פעולה מוצלחת, מהבחינה הצבאית לפחות. הפעולה בוצעה בהפתעה, הכור נפגע קשה והכוח האווירי התוקף חזר לבסיסיו בלי נפגעים. לעיראק לא הייתה יכולת לנקוט צעדי תגמול ממשיים נגד ישראל בתגובה לתקיפה, ואכן היא לא הגיבה במישרין, להוציא אולי את ירי הטילים על ישראל לאחר עשור. גם הצעדים הבינלאומיים שננקטו בתגובה נגד ישראל היו מתונים וזמניים. ברור פחות מהייתה השפעתה של התקיפה על המשך תוכנית הגרעין של עיראק. אמנם התקיפה שיבשה את פיתוח היכולת הגרעינית של עיראק לטווח הקצר, אולם לטווח הארוך ייתכן שהיא דווקא תרמה להאצת המאמץ הגרעיני של עיראק, בנתיב שונה. תקיפה ישראלית של מתקני הגרעין

באיראן, אם תבוצע, תיעשה בתנאים שונים במהותם, וקשים הרבה יותר. חלק מהקשיים מובנים מאליהם: המתקנים האיראנים רחוקים מישראל הרבה יותר מהכור העיראקי, הם ממוגנים טוב יותר וחלקם מצוי מתחת לפני הקרקע. אי-אפשר לפגוע פגיעה כוללת ביכולת הגרעינית של איראן על-ידי תקיפה של מתקן אחד בלבד, כמו במקרה של עיראק. כדי להגיע לפגיעה כוללת יהיה צורך לתקוף, על בסיס מודיעין מדויק, שלושה – ארבעה מתקנים לפחות,

איראן אינה תלויה עוד במידה משמעותית בהשגת טכנולוגיה גרעינית מבחוץ, ועיקר הידע הדרוש לפיתוח חומר בקיע נמצא בידה

הקשורים להעשרת אורניום ולייצור פלוטוניום. ספק אם ניתן יהיה להשיג הפתעה בתקיפה, כבמקרה העיראקי, משום שהאיראנים חוששים מתקיפה ישראלית, מביאים אותה בחשבון שיקוליהם ומתכוונים לקראתה. תקיפה של כור הכוח הנבנה בבושהר – ספינת הדגל הגלויה של תוכנית הגרעין של איראן, המתוכנן להיות מבצעי רק בשנת 2006 – כרוכה בקושי חמור נוסף: באתר עובדים מאות מהנדסים וטכנאים רוסים, העלולים להיפגע בתקיפה. תקיפת כור כוח בכלל עלולה להיתקל בביקורת בינלאומית חמורה, מה גם שתורמותו של הכור בבושהר להשגת נשק

גרעיני אינה ראשונה במעלה.

יש עוד שיקול מבצעי ומדיני: עיראק היא כיום זירת מבצעים של כוחות ארצות-הברית ובריטניה, וגם במפרץ הפרסי מצויים כוחות אמריקניים גדולים; כל פעולה באיראן – בשונה מתקיפת הכור בעיראק – עשויה לחייב אפוא תיאום מוקדם עם ארצות-הברית, כדי להימנע מהיתקלות עם כוחות אמריקניים. תיאום זה עשוי להתחייב גם משום שאיראן עלולה לפעול, בתגובה לתקיפה, נגד יעדים אמריקניים, ולכן חשוב יהיה לידע את ארצות-הברית מראש בדבר אפשרות זו.

אולם התמונה מורכבת עוד יותר. בשונה מעיראק של 1981, פיתוח היכולת הגרעינית של איראן נעשה בהיקף רחב יותר ומצוי במצב מתקדם בהרבה. נראה שאיראן אינה תלויה עוד במידה משמעותית בהשגת טכנולוגיה גרעינית מבחוץ, ועיקר הידע הדרוש לפיתוח חומר בקיע נמצא בידה. יש ברשותה חומרי גלם גרעיניים, היא מייצרת בעצמה צנטריפוגות להעשרת אורניום, היא ערכה ניסויים בהעשרת אורניום ובהפרדת פלוטוניום, ויש לה כנראה כוח-אדם מקצועי ומיומן בהיקף ובאיכות מספיקים. משמעות הדברים היא, שגם אם יותקפו כמה ממתקני הגרעין המרכזיים של איראן – לדוגמה מתקן הצנטריפוגות להעשרת אורניום בנתאנו – יהיה בידיה להקים מתקנים חלופיים בפרק זמן לא ארוך. בניית המתקן בנתאנו נמשכה כשלוש שנים, בין 2000 ל-2003. בהתחשב בניסיון שהאיראנים צברו בבנייתו, הקמת מתקן חדש עלולה להמשך זמן קצר עוד יותר, אם לא תופרע.

יתר על כן, אי-אפשר להוציא מכלל אפשרות שאיראן כבר בנתה בחשאי מתקנים גרעיניים נוספים, שעדיין אינם מוכרים,

יתר על כן, תקיפת המתקנים תפתח חשבון ארוך טווח בין איראן לישראל, והתגובה האיראנית עלולה לבוא מִיָּד, אך גם כעבור פרק זמן ניכר.

ולבסוף, תקיפה ישראלית שתפגע בתוכנית הגרעין של איראן תשרת את האינטרסים של מדינות רבות – ארצות־הברית, מדינות מערביות נוספות, ואף מדינות ערביות ואסלאמיות הרואות את עצמן מאוימות על־ידי איראן. אף־על־פי־כן, צריך לצפות לביקורת ניכרת על תקיפה כזאת גם מצד מדינות המודאגות מחתירת איראן לנשק גרעיני. במדינות מוסלמיות יהיו כאלה שיראו בתקיפה מעשה תוקפנות נגד העולם המוסלמי בכללו, וייתכן שזו תשפיע לרעה על מה שנותר ממערכת היחסים בין ישראל למדינות ערביות ואסלאמיות. בכל מקרה, התקיפה תיתפס כפעולה משותפת של ארצות־הברית וישראל, וודאי אם יתברר שתואמה ביניהן מראש, והיא עלולה לתרום להגברת העוינות בעולם הערבי והמוסלמי כלפי ארצות־הברית.

מסקנות מעשיות

הניתוח דלעיל מצביע על מאזן בעייתי ולא מעודד של סיכונים לעומת סיכויים, הכרוכים בתקיפת מתקני הגרעין של איראן בידי ישראל. בתמצית הדברים, התקיפה תצטרך להתמודד עם בעיות מבצעיות ואחרות, העלולות לפגוע בהשגת מלוא מטרותיה, כאשר מנגד היא עלולה להוביל לתגובה איראנית ובינלאומית, גם אם מוגבלת. מכאן נובעת המסקנה, שעל ישראל להניח למערכת הבינלאומית למצות עד תום את הסיכויים שבמהלכים המדיניים לעצירת התוכנית הגרעינית של איראן, ולהותיר את נקיטת הצעד הצבאי כאמצעי אחרון בלבד.

לשלם מחיר כבד על כך. ההנחה שאיראן לא תפסיק את תוכניתה הגרעינית גם בעקבות תקיפה צריכה להוליך למסקנה, שהמרב שניתן לצפות לו הוא, שהפעולה תשהה את השלמת התוכנית לכמה שנים לפחות, בתקווה שעד אז יתגבש בטהראן משטר מתון יותר, שיהיה מוכן לוותר על התוכנית, מתוך הידברות עם ארצות־הברית. לאיראן יש יכולת תגמול כלפי ישראל בעקבות תקיפה. יכולת זו עדיין מוגבלת יחסית ומתמקדת כיום בשלושה תחומים:

**על ישראל להניח
למערכת הבינלאומית למצות
עד תום את הסיכויים
שבמהלכים המדיניים
לעצירת התוכנית הגרעינית
של איראן, ולהותיר את
נקיטת הצעד הצבאי
כאמצעי אחרון בלבד.**

■ שיגור טילי "שהאב-3" לעבר שטח ישראל. הטיל עדיין אינו מדויק, אך הוא עלול להיות יעיל נגד מטרות גדולות – אלא אם כן מערכת ה"חץ" תיירט אותו. איראן כבר הודיעה במפורש, שהיא תגיב בירי טילים אלה על ישראל, אם זו תתקוף את מתקני הגרעין שלה.

■ עידוד "חזבאללה" להפעיל את מערך הרקטות הגדול שלו נגד צפון ישראל (וכן עידוד הארגונים הפלסטיניים להגביר את פיגועי הטרור שלהם נגד ישראל – מה שאיראן עושה כיום ממילא).

■ ביצוע פיגועים מרשימים נגד יעדים ישראלים / יהודיים מחוץ לישראל.

כגיבוי למתקנים שהתגלו. צריך לזכור שחלק חשוב ממתקני הגרעין המרכזיים של איראן – ובהם מתקן הצנטריפוגות בנתאנו, בתי המלאכה לייצור צנטריפוגות, מתקן העשרה בליזורים והמפעל לייצור מים כבדים באראכ – לא היו מוכרים כלל לפני 2001-2002. מאחר שמתקני צנטריפוגות ובתי מלאכה לייצור צנטריפוגות ניתנים להסתרה במבנים קטנים יחסית, האפשרות שמתקנים כאלה כבר קיימים בחשאי היא ריאלית, והיא עלולה להותיר בידי איראן יכולת שיורית משמעותית גם לאחר שיותקפו מתקניה המוכרים.

תקיפת המתקנים תוביל את איראן לצומת החלטה בדבר המשך תוכניתה הגרעינית. התקיפה עשויה אמנם לשכנע את האיראנים שישראל ו/או ארצות־הברית נחושות לעצור את התוכנית, גם אם יהיה צורך לחזור ולתקוף את המתקנים שייבנו שוב או יתגלו. אולם קיימת סבירות לא נמוכה שהתקיפה לא תניע את איראן לזנוח את חתירתה לנשק גרעיני, לפחות כל עוד המשטר הנוכחי ומצב היחסים העוינים עם ארצות־הברית יישארו בעינם. תוכנית הגרעין של איראן היא פרויקט לאומי ויש הסכמה פנימית ניכרת בדבר הצורך להמשיך בו. מאחר שאיראן כבר עשתה כברת דרך ארוכה לקראת נשק גרעיני, תקיפת המתקנים עלולה דווקא לדרבן אותה להאיץ את חתירתה לנשק זה, כפי שקרה בעיראק לאחר שישראל הפציצה את הכור שלה. הפעולה עלולה גם להציג את איראן כקורבן לתוקפנות, ובכך תסייע לה לנער מעליה את הלחץ הבינלאומי ואת פיקוח הסוכנות הבינלאומית לאנרגיה אטומית ולחציה, ואולי גם תאפשר לאיראן לבטל את חתימתה על האמנה למניעת תפוצת נשק גרעיני בלי

מסקנה זו תקפה במיוחד בשלב הנוכחי, כל עוד איראן מחויבת להסכם להשעיית פעילותה הגרעינית החשודה, משום שבמצב זה אין שום לגיטימציה בינלאומית לתקוף את מתקני הגרעין באיראן. ברור שיש בגישה זו קושי מובנה: לוח הזמנים למיצוי המהלכים המדיניים הוא מוגבל, עד הנקודה שבה לא יהיה אפשר עוד לעצור את איראן בדרכה לנשק גרעיני, ולוח זמנים זה גם אינו ידוע במדויק מראש.

ניתוח זה אינו מבקש לפסול מראש את נקיטת הדרך הצבאית בידי ישראל כאופציה לעצירת החתירה של איראן לנשק גרעיני. קיום אופציה זו עשוי להיות חשוב גם לשם הכבדת הלחץ המדיני על איראן. אולם ניתוח זה מציע שורה של תנאים, שהשגת מטרות הפעולה הצבאית תהיה תלויה במילויים, ושכלי התקיימותם מוטב אולי לוותר על הפעולה. התנאים העיקריים הם:

■ גיבוש הערכת מודיעין מדויקת על מצב התוכנית הגרעינית של איראן. כשלי קהילות המודיעין של מדינות המערב לקראת המלחמה בעיראק צריכים להדגיש את החיוניות שבהצגת הערכה מוצקה שאיראן אכן קרובה להשגת נשק גרעיני.

■ ריכוז מודיעין מדויק לא רק על המתקנים המוכרים, אלא גם בנוגע לאפשרות של קיום מתקנים לא מוכרים. מודיעין זה חייב להבהיר מראש שהתקיפה תפגע בתוכנית הגרעינית של איראן לפרק זמן משמעותי. אם יתברר שעקב התקיפה תידחה השלמת התוכנית בשנה-שנתיים בלבד, ייתכן שהתוצאה לא תצדיק את הסיכונים. צריך גם יהיה להביא בחשבון

שהנסיבות לא יאפשרו תקיפה חוזרת של מתקנים מרכזיים שלא יפגעו בתקיפה הראשונה, או שיתגלו לאחר מכן.

■ הערכה של סבירות גבוהה להצלחת הפעולה. הדבר הגרוע ביותר יהיה לבצע פעולה כושלת. כישלון התקיפה ישכנע את האיראנים להמשיך בתוכניתם מתוך תחושה של חסינות, ויהיה כרוך במחיר ניכר מבחינת ישראל.

■ השגת תיאום מוקדם עם ארצות-הברית. תיאום כזה חשוב ואולי אף חיוני לביצוע הפעולה, משום שנתבי התקיפה עשויים לעבור באזורי היערכות של כוחות אמריקניים, והוא חשוב לצמצום הסיכונים שאחריה. אולם צריך לומר, שתיאום עם ארצות-הברית הוא בעייתי בפני עצמו. אין ביטחון שהממשל האמריקני יהיה מוכן לתיאום כזה, הכרוך בסיכונים גם עבורו, ועדיין לא ברור אם הוא מצדד בכלל בפעולה צבאית נגד איראן. אולם אין להוציא מכלל אפשרות שהממשל יהיה מעוניין שישראל תעשה בעבורו את "העבודה השחורה" כדי לנסות להציגה כפעולה ישראלית עצמאית ולצמצם את סיכונה לגביו.

■ היווצרות נסיבות בינלאומיות שיסייעו להצדקת הפעולה – למשל, הודעה של איראן על ביטול חתימתה על האמנה למניעת תפוצת נשק גרעיני, וגילויים משמעותיים נוספים על תוכניתה הגרעינית, תוך הגעת הפעילות הבינלאומית לבלימתה למבוי סתום. מבחינה זו, חשוב שפעולה של ישראל לא תיתפס כשיבוש המאמצים המדיניים לעצירת התוכנית.

מול הקשיים והסיכונים שבמימוש

האופציה הצבאית, על ישראל לנקוט עמדה, כי הנטל העיקרי של הטיפול באיום הגרעיני האיראני – הן בנתיב המדיני והן בדרך הצבאית – חייב להיות מוטל על כתפי הממשל האמריקני, ולא על ישראל. שתי סיבות לכך: האיום האיראני מופנה לא רק כלפי ישראל, אלא גם כלפי אינטרסים חיוניים של ארצות-הברית עצמה וכלפי בעלות-בריתה; וארצות-הברית עשויה גם להיות ערוכה טוב יותר לניהול מבצע צבאי באיראן, ולהתמודד עם השלכותיו ועם סיכונים. בשורה התחתונה, טיפול בבעיה בסדר גודל כזה חייב להימצא באחריותה של מעצמת-על, ולא באחריות מדינה מקומית.

לבסוף, על ישראל להיערך מראש גם לתרחיש שבו יהיה נשק גרעיני בידי איראן, למרות מאמצי הבלימה. תרחיש כזה יחייב את ישראל להגדיר מחדש את תפיסת הביטחון שלה, ובכלל זה לבחון מחדש את מדיניות העמימות הגרעינית. חלק מהיערכות זו צריך להיות מאמץ להגיע לסיכום עם הממשל האמריקני, שעם השגת נשק גרעיני בידי איראן, יודיע הממשל במפורש ובגלוי, שכל התקפה גרעינית של איראן על ישראל, או על בעלות-בריתה האחרות של ארצות-הברית, תיחשב להתקפה גרעינית על ארצות-הברית עצמה ותזכה לתגובה בהתאם. הצהרה כזאת צריכה גם להבהיר, שארצות-הברית לא תסבול אף איום איראני בהתקפה גרעינית על בעלות-בריתה. אפשר להניח שהבהרה כזאת מראש תשמש גורם מרתיע ממדרגה ראשונה כלפי איראן ותסייע לצמצום רישומו של האיום הגרעיני האיראני.